

การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของคน
ในชุมชนริมน้ำตลาดเก่าหัวตะเข้

LOCATION AND HOME DÉCOR THAT REFLECT LIFESTYLE AND BELIEFS
OF HUATHAKAE OLD MARKET WATERFRONT COMMUNITY

ศักดิ์ชาย บุญอินทร์*

SAKCHI BOON-INTR

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา อธิบายถึงความสัมพันธ์ของการจัดสถานที่และการตกแต่งที่พักอาศัยกับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำตลาดเก่าหัวตะเข้ทั้งในแง่มุมทางคติชนวิทยา และสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม มุมมองทางทัศนศิลป์และศิลปกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และรูปแบบของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำ รวมถึงการเรียนรู้อดีตจากหลักฐาน ร่องรอยการตกแต่ง จัดสถานที่ในบ้านเพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน วิธีดำเนินการวิจัยเริ่มจากการเก็บข้อมูลโดยใช้เอกสารและวัตถุที่เกี่ยวข้อง สังเกต บันทึก การใช้เครื่องมือในการวิจัย การสัมภาษณ์ พูดคุย การใช้วิธีกระบวนการทางศิลปกรรม เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบชุมชนมีส่วนร่วม และใช้การตรวจสอบข้อมูลเชิงวิพากษ์วิธี เช่น มุมมองทางคติชนวิทยา มุมมองทางศิลปกรรม และมุมมองทางลักษณะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการตรวจสอบข้อมูล เชิงแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่า คนในชุมชนมีความศรัทธาในศาสนา ความดีงาม เข้าใจสัจธรรมชีวิต เชื่อในสิ่งเร้นลับ โชคกลาง คาถาอาคม เคารพบรรพชน รักความสงบ มีความสมถะ พอเพียง รักชุมชน มีจิตสาธารณะ พร้อมจะฟื้นฟูความงามในอดีตให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลง มีอัตลักษณ์ที่ผสมผสาน และมีเอกลักษณ์รูปแบบเฉพาะในการจัดสถานที่และตกแต่งบ้าน

คำสำคัญ: การตกแต่งบ้าน วิถีชีวิต ชุมชนริมน้ำ ความเชื่อ ตลาดเก่าหัวตะเข้

Abstract

This research aims to study and explain about relation between the location/home décor and lifestyle/beliefs of waterfront community, Hua Thakae Old Market, in the aspect of folkloristics and changing condition of the society. There is also a study of view point in visual art and fine arts reflecting identity and form of lifestyle and beliefs of people in waterfront community. This research also studies about past events from traces of decoration, arrangement of houses, in order to understand lifestyle in changing of present time, to derive direction determination of action in the future of the community. Methods for research started from collection of data by using relevant documents and materials, observing,

* วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

recording, using research tools, discussion, using of fine art process. The research used a survey method, and the community participated in the research. The researcher checked information by resource method, for example, in the aspect of folkloristics, fine art view point and view point on social changing condition and information checking regarding guidelines and theory. The research result showed that the community had faith in religions, goodness, understanding about real meaning of life, belief in unseen things, prophetic signs, black magic, respect for ancestors, peacefulness, serenity, sufficiency, loving community, having public mind, ready to restore past splendor to be related with changing, having mixed identity, having uniqueness and specific form in arranging of place and house decoration.

Keywords: Decoration, Lifestyle, Waterfront Community, Beliefs, Huathakae Old Market

บทนำ

มนุษย์สะท้อนความต้องการในด้านความปลอดภัยมั่นคง และความสุขในการดำรงชีวิตด้วยลักษณะการ สร้างที่พักอาศัย และสิ่งอำนวยความสะดวก ด้วยรูปแบบการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านที่สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อทั้งในด้านบุคคล ครอบครัว และชุมชน มีความสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มสังคมที่มี องค์ประกอบภายในและภายนอกของบ้าน ประกอบกันขึ้นเป็นลักษณะของหน่วยย่อยและรวมกันเป็นหน่วยใหญ่ ของกลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ในลักษณะชุมชนอันเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมที่สงบเรียบง่ายของสังคม ไทยในอดีตเป็นรูปแบบและลักษณะเฉพาะที่สะท้อนนัยยะของชีวิตและทัศนคติความเชื่อ เช่น การติดตั้งหิ้งบูชาสะท้อน ความศรัทธาในศาสนา การติดรูปถ่ายบรรพบุรุษ คนในครอบครัวที่มีลักษณะของความผูกพัน การแขวนประดับ บ้านด้วยวัตถุมงคลที่แสดงถึง ความเชื่อในเรื่องโชคลาง เป็นต้น

การศึกษาเรียนรู้เรื่องราวในอดีตจากลักษณะการตกแต่งบ้าน และจัดสถานที่ของคนในชุมชนริมน้ำ ตลาดเก่าหัวตะเข้ด้วยมุมมองทางคติชนวิทยา สภาพและมุมมองทางทัศนศิลป์รวมทั้งมุมมองทางสภาพธรรมชาติ แวดล้อม บริบทความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และความเจริญทางวัตถุเทคโนโลยีสะท้อนให้เห็นถึง วิถีชีวิตและความเชื่อที่มีอัตลักษณ์นำมาซึ่งความเข้าใจในวิถีการดำรงชีวิตยุคปัจจุบัน รวมถึงการมีส่วนร่วมของ ชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา อธิบาย ถึงความสัมพันธ์ของการจัดสถานที่และการตกแต่งที่พักอาศัยกับวิถีชีวิตและ ความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำตลาดเก่าหัวตะเข้ทั้งในแง่มุมมองทางคติชนวิทยาและสภาพความเปลี่ยนแปลงของ สังคม
2. เพื่อศึกษา บรรยายถึงมุมมองทางทัศนศิลป์และศิลปกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และรูปแบบของวิถี ชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำ

วิธีการศึกษา

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาและวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนตลาดเก่าหัวตะเข้ หรือชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยมเลี่ยม ตลาดเก่าหัวตะเข้ อ. ลาดกระบัง จ. กรุงเทพมหานคร โดยใช้กรณีศึกษาบ้านของคนในชุมชนดังต่อไปนี้ 1. บ้านของคุณวีระและคุณยายยิ่ง ผลงาม บ้านเลขที่ 252/1 (หลังการศึกษาวิจัย คุณยายยิ่ง ผลงามได้เสียชีวิตลงด้วยโรครุขราในปี พ.ศ. 2558) 2. เขียรชัยนายความ บ้านเลขที่ 108 ม.2 3. ร้านหิ้งจันทน์ บ้านคุณชัย (เฮียชัย) บ้านเลขที่ 124-5/2

บ้านทั้ง 3 หลังมีลักษณะเฉพาะของการตกแต่งบ้านและสถานที่ มีเอกลักษณ์ชัดเจนสะท้อนวิถีชีวิตในชุมชนริมน้ำได้เป็นอย่างดี เช่น บ้านคุณวีระ และคุณยายยิ่ง ผลงาม เป็นร้านตัดผม อาชีพดั้งเดิมของชุมชน บ้านคุณชัยเป็นร้านค้าขายของชำเก่า มีประวัติการขนส่งสินค้าทางน้ำด้วยเรือขนาดใหญ่ในการนำสิ่งของมาส่งที่ร้าน และมีการตกแต่งบ้านด้วยลักษณะของความเชื่อในศาสนาพุทธ ลัทธิมหายาน บ้านคุณเขียรชัยซึ่งเป็นนายความ มีการตกแต่งบ้านที่สะท้อนความเชื่อเรื่องโชคลาง ของคลัง ทั้งนี้การศึกษานี้บ้านหลังอื่น ๆ ในชุมชนก็มีการเก็บบันทึก ศึกษาข้อมูล สัมภาษณ์ พูดคุยด้วยตามลักษณะเฉพาะและความพิเศษในการตกแต่งบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำตลาดเก่าหัวตะเข้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิธีการเก็บข้อมูล

ประกอบด้วย 1) ใช้เอกสารข้อมูลและวัตถุที่เกี่ยวข้อง 2) การเดินสำรวจ (Transect Walk) 3) สังเกตบันทึก 4) สัมภาษณ์ 5) ทำแผนที่เดินเท้า 6) ศิลปะฐานชุมชน ศิลปะพื้นบ้าน (รวมถึงลักษณะการตกแต่งจัดสถานที่ที่มีความงามเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น) 7) ภาพถ่ายเล่าเรื่อง ภาพเคลื่อนไหว 8) ช่วงเวลาเหตุการณ์และประวัติชีวิต

2. วิธีการและกระบวนการทางศิลปกรรม

ประกอบด้วย 1) บันทึกชุมชน [sketch drawing] มีผู้ร่วมกิจกรรมและบันทึก เช่น ผู้ที่สนใจนักเรียนศิลปะ เป็นต้น 2) จิตรกรรมและศิลปกรรมกับชุมชนที่มีหัวข้อสัมพันธ์กับการตกแต่งบ้านและจัดสถานที่ของคนในชุมชน โดยมีผู้ร่วมกิจกรรม เช่น ผู้คนในชุมชน ผู้ที่สนใจ นักเรียนศิลปะ เป็นต้น 3) สอบถามความต้องการ การออกแบบการจัดสถานที่ร่วมกับชุมชนรวมถึงการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในด้านสุนทรียศาสตร์ ความงามของการออกแบบตกแต่งบ้านและจัดสถานที่ร่วมกับคนในชุมชน

3. การตรวจสอบข้อมูล

3.1 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation)

3.1.1 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าเชิงข้อมูล เชิงเวลา: เวลาที่ต่างกันทำให้ได้ข้อมูลที่ต่างกัน หรือเชิงสถานที่ : สถานที่ต่างกันทำให้ได้ข้อมูลที่ต่างกันหรือไม่ เชิงบุคคล: แต่ละบุคคลให้ข้อมูลเหมือนและต่างอย่างไร (ชิตขยางค์ ยมาภัย และพฐ คุศรีพิทักษ์, 2557)

3.1.2 การตรวจสอบข้อมูลเชิงวิถีวิธี ใช้มุมมองที่แตกต่างกันในการเก็บข้อมูล เช่น ในมุมมองคติชนวิทยา มุมมองทางทัศนศิลป์ มุมมองทางทางศาสนาความเชื่อ มุมมองทางการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เพื่อให้ได้มุมมองที่ผสมผสานศาสตร์ในการมองปรากฏการณ์เดียวกัน

3.1.3 การตรวจสอบข้อมูลเชิงแนวคิดทฤษฎี ใช้ทฤษฎีที่ต่างกันในการมองลักษณะและสถานการณ์หนึ่ง ๆ เป็นชุดมโนภาพในการอธิบายความจริงที่ต่างกัน เช่น ใช้ทฤษฎีศิลปกรรมพื้นบ้านหรือศิลปะชาวบ้านร่วมกับทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ รวมทั้งศาสตร์ในเรื่องฮวงจุ้ย หลักการออกแบบตกแต่งสมัยใหม่ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตก และหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อธิบายลักษณะหรือ ปรากฏการณ์เดียวกัน

3.1.4 การตรวจสอบข้อมูลเชิงศิลปกรรมและผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้กระบวนการทางทัศนศิลป์ ประสพการณ์ของผู้ทรงวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องตรวจสอบ

3.1.5 การตรวจสอบข้อมูลร่วมกับคนในชุมชน เช่น การสอบถามความต้องการในการออกแบบ ตกแต่งบ้าน และจัดสถานที่ร่วมกับคนในชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางและความต้องการของชุมชนร่วมกัน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสาร หลักฐาน วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว กระจาด ดินสอ สี (สร้างผลงานวาดเส้น จิตรกรรมและแผนที่เดินเท้า) ศิลปวัตถุ ศิลปะพื้นบ้าน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1. เพื่อศึกษา อธิบาย ถึงความสัมพันธ์ของการจัดสถานที่และการตกแต่งที่พักอาศัยกับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำตลาดหัวตะเข้ทั้งในแง่มุมทางคติชนวิทยา และสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม

การอธิบายด้วยแง่มุมทางคติชนวิทยา จากการได้สำรวจศึกษาลักษณะการตกแต่งบ้านและจัดสถานที่ของคนในชุมชน ทั้งจากการทำแผนที่เดินเท้าและการบันทึกภาพถ่าย การพูดคุยกับผู้คนในชุมชน และการสืบค้นหลักฐานข้อมูล สามารถจำแนกความหมายในการศึกษาอธิบายด้วยแง่มุมทางคติชนวิทยาเป็น 2 ลักษณะกว้าง ๆ คือ วัตถุที่ใช้ในการตกแต่งบ้านและจัดสถานที่ทั้งภายนอกและภายในตัวอาคาร

วัตถุที่ใช้ในการตกแต่งและจัดสถานที่ภายนอกตัวอาคาร

ประตูและช่องลมเหนือประตู อาคารของบ้านแต่ละหลังเป็นลักษณะห้องแถวไม้ติดกันมีการติดประดับ วัตถุมงคล เช่น ยันต์จีน ยันต์ไทย กระจก 8 เหลี่ยม ยันต์รูปนางเงือก ท้าวเวสสุวรรณ กระจกแปดเหลี่ยม สิ่งหาคาบกันหยัน ยันต์ครุฑ จระเข้คาบบัว รูปปั้นหงส์ เป็นต้น โดยติดประดับตามประตูและช่องลมเหนือประตูซึ่งหลักฐานต่าง ๆ ในการศึกษาได้บ่งบอกถึงลักษณะของวิถีชีวิตและความเชื่อ ของคนในชุมชนพอเป็นสังเขป เช่น กระจกแปดเหลี่ยมและสิ่งหาคาบยันจะมีการติดไว้หากบ้านและห้องอยู่ในจุดที่เรียกว่า ทางสามแพร่ง (ทางผีผ่าน เคลื่อนศพไปวัด) หรือทางลงสะพานตัดกับทางปกติมีการใช้กระจกแปดเหลี่ยมหรือใช้กระจกใหญ่สะท้อนสิ่งไม่ดีออกไป ยันต์รูปนางเงือก (นางสุพรรณมัจฉา) มีความเชื่อว่าเป็นเมตตามหานิยม ยันต์รูปท้าวเวสสุวรรณ มีความหมายและความเชื่อเรื่อง กันภูตผี ปีศาจทุกชนิด กันและแก้คุณไสย ยันต์ราหูอมจันทร์เชื่อว่าราหูคือ เจ้าแห่งยักษ์และเป็นผู้ปกครองเหล่าปีศาจช่วยหนูนดวงชะตาโดยเปลี่ยนเรื่องร้ายให้กลายเป็นดีและต่อต้านสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ยันต์รูปจระเข้คาบบัว (เกรชवाद) มีความเชื่อเรื่องความสำเร็จ ความเมตตา และความโชคดี

ภาพที่ 1-4 ชุมชนชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-7 กระจกแปดเหลี่ยม และสิงห์คาบกันหยั่น และนางสุพรรณมัจฉา
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 8-10 ยันตร์รูปพระเข้คาบบัว (เถรขवाद) ฮู้ หรือยันต์จีน และรูปปั้นหงส์
ที่มา: ผู้วิจัย

ยันต์ ธง (จีน) ฐู หรือยันต์เป็นหนึ่งในลักษณะของเครื่องรางที่ได้รับความนิยมติดตามบ้านในชุมชน มี 2 รูปแบบคือ “1) ตัวอักษร เช่นชื่อเทพเจ้า, คำอวยพร 2) รูปภาพ เช่น รูปเทพเจ้า สัตว์ศักดิ์สิทธิ์เหล็ยม หยิน-หยาง ท่าจากกระดาดข ผ่า โลหะ ไม้แกะสลัก ฯลฯ เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองป้องกันภัย บำบัดรักษาโรคและให้โชคลาภแล้วแต่สรรพคุณของยันต์แต่ละชนิด” (Manager Online, 10 มิถุนายน 2557) รูปปั้นหงส์ติดประดับเหนือประตูบ้าน สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของคนมอญ โดยมีข้อมูลจากศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมได้กล่าวไว้ดังนี้ “ตำนานหงส์ สัตว์คู่บ้านคูเมืองของชาวมอญ หงส์ คือสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติมอญ มีประวัติความเป็นมาปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องการตั้งเมืองหงสาวดี”

เพดาน คาน ชื่อ (ภายนอกบ้าน) คนในชุมชนมักนิยมนำโบายมาแขวนประดับตามคาน ชื่อ ทั้งโบายหอย โคมจีนกลม เหรียญเงินเงินโบราณรวมถึงยันต์ที่ติดตามประตู ขอบประตูภายนอกบ้านโดยมีลักษณะของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนพอเป็นสังเขป เช่น โบายหอย จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนบางท่านถึงความเชื่อเรื่องเสียงของโบายเปลือกหอย จากการกระทบกันของเปลือกหอยทำให้ปลวกกลัวและไม่กล้าขึ้นบ้าน โดยเฉพาะบ้านที่สร้างด้วยไม้ ประทัด (เผ่าจู้) เป็นสัญลักษณ์ของวันตรุษจีนหรือปีใหม่ เชื่อกันว่าประทัดมีวิวัฒนาการจากการทิ้งไฟลงไปในกองไฟในภาพศิริมงคลการนำประทัดมาวางไว้หลาย ๆ อันมีความหมายว่าทุก ๆ ปี โดยทั่วไปประทัดมักจะทำเป็นสีแดงทั้งนี้เพราะสีแดงเป็นสีแห่งศิริมงคล (พรพรรณ จันทร์โรรานนท์, 2540, 35)

ภาพที่ 11-13 โคมจีน ประทัด โบายหอย
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 14 ระเบียบ้านรินน้ำ
ที่มา: ผู้วิจัย

ระเบียง ขาน การตกแต่งด้วยต้นไม้ตามระเบียง ขานบ้าน นอกจากเพื่อความสดชื่น ความสวยงามแล้วยังมีคติเรื่องความเชื่อและค่านิยมด้วย เช่น ต้นบานไม่รู้โรยถือเป็นไม้มงคลที่ชื่อเป็นมงคลนามอยู่แล้วว่า บานไม่รู้โรย จะช่วยเสริม "ด้านความรักของผู้อยู่อาศัยและคู่รักให้ผูกพันมั่นคงต่อกัน" (กระปุก.คอม, 10 มิถุนายน 2557) ต้นทับทิมเป็นความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ การมีบุตรมากรวมถึงการมีบุตรมากและขจัดความชั่วร้ายต่าง ๆ

วัตถุสิ่งของที่ใช้ตกแต่งและจัดสถานที่ภายในบ้าน จากการศึกษาบ้านแต่ละหลังมีการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านตามจุดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ผนังและการติดตั้ง มีการติดตั้งหิ้งพระตามหลักความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาและและหิ้งอื่น ๆ เช่น หิ้งนางกวักซึ่งมีกุมารทอง น้ำแดง และของเล่นติดตั้งอยู่บนหิ้ง มีความเชื่อด้านคติชนในด้านการค้าขาย ความเจริญรุ่งเรือง หิ้งที่มีลักษณะของความหลากหลายทางวัตถุมงคล เช่น ฤาษี ยักษ์ พญานาค พระพิฆเนศ เจ้าแม่กวนอิม สัญลักษณ์ครองราชย์ ร. 9 **พระพิฆเนศวร์** โดยมีความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลแต่ละอย่างที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น พระบรมฉายาลักษณ์ ร.5 เสด็จประพาสบ้านริม น้ำ พระบรมฉายาลักษณ์ในหลวงรัชกาลที่ 9 สะท้อนความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ รวมถึงมีลักษณะความเชื่อในเรื่องบุญบารมี รูปถ่ายบรรพบุรุษ คนในครอบครัว สะท้อนความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย หลักฮวงจุ้ยยังได้พูดถึงการติดรูปครอบครัวไว้ในห้องนั่งเล่นอย่างน้อย 9 รูปจะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น

ภาพที่ 15-16 หิ้งนางกวัก และหิ้งที่มีความหลากหลายทางวัตถุมงคล
ที่มา: ผู้วิจัย

เพดาน คาน ชื่อ ภายในบ้าน มีการแขวน ติดตั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในลักษณะคติชนวิทยา ดังต่อไปนี้ เช่น การแขวนปลาตะเพียน มีความเชื่อว่า "ปลาตะเพียนจะมีฤทธิ์เดชให้พุทธคุณในเรื่องความร่มเย็นเป็นสุข พยุงและเสริมฐานะแบบค่อยเป็นค่อยไปแก่ผู้บูชา" (Thaiza, 10 มิถุนายน 2557)

ภาพที่ 17-18 ปลาตะเพียน และไช้ดักปลา (ทรัพย์)
ที่มา: ผู้วิจัย

การแขวนไซดักปลา (ทรัพย์) เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายตามบทความดังต่อไปนี้ “ไซดักปลาเป็นลักษณะของเครื่องจักสานที่ใช้สำหรับดักจับปลาโดยการวางไซทิ้งเอาไว้ในน้ำ ก็จะมีปลาวายเข้าไปติดในไซเอง ครูบาอาจารย์ที่ถือเคล็ดจึงได้นำเอาไซนี้มาทำเป็นเครื่องรางของคลังที่เด่นพุทธคุณในด้านประกอบสัมมาอาชีพ ดักทรัพย์สินเงินทอง” น้ำเต้าจิ้น (หู หลู่) เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายตามบทความดังต่อไปนี้ “ต้นน้ำเต้าเป็นเครือยาวออกไปอย่างไม่จักจบสิ้น และออกผลไม่รู้จักหมดชาวจีนจึงเปรียบความไม่รู้จักจบสิ้นของน้ำเต้าเท่ากับหมื่นชั่วคนของมนุษย์” (พรพรรณ จันทโรรานนท์, 2540, น. 16)

ภาพที่ 19 สิ่งของ วัตถุ กับ ทศนคติ ความเชื่อ
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 20 กระจกแปดเหลี่ยม สิ่งห้าบกันหยั่ง และกระจกสี่เหลี่ยม
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 21 ผลงานจิตรกรรมสีน้ำของ สุรพล แสนคำ สร้างสรรค์ในปี พ.ศ. 2534
ที่มา: DooQo.com (10 มิถุนายน 2557)

สภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของการจัดสถานที่ตกแต่งบ้านและวิถีชีวิต การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านสะท้อนลักษณะความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น บ้านในตลาดเก่าและร้านค้าที่เคยมีอยู่เดิมต้องถูกปรับปรุงและเคลื่อนย้ายไปด้านหน้าระเบียบที่ไม่โดนไฟไหม้ (จากเหตุการณ์ไฟไหม้ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2556) ทำให้การตกแต่งบ้านและจัดสถานที่ไม่สามารถใช้วัสดุเดิมได้อีกทั้งยังมีปัญหาในเรื่องราคารวมถึงวัสดุบางอย่างไม่สามารถหาทดแทนได้ การเปลี่ยนสะพานไม้บริเวณทางเดินหน้าบ้านเป็นปูน เกิดการจราจรมีรถมอเตอร์ไซด์วิ่งผ่านในชุมชน สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การตกแต่งบ้านในลักษณะร้านค้ามีจำนวนน้อยลงและขนาดเล็กลง สินค้ามีลักษณะเปลี่ยนไปตามความนิยมของผู้คนแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น สภาพเศรษฐกิจทำให้ผู้คนที่เคยอาศัยอยู่ดั้งเดิมบางส่วนละทิ้งถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น คนสูงอายุไม่สามารถดำเนินกิจการต่อได้ คนรุ่นใหม่มีความเชื่อในวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่ไม่สืบทอดกิจการและค่านิยมดั้งเดิม อีกทั้งร้านค้าขายได้ยากขึ้นเพราะมีตลาดและร้านสะดวกซื้อเกิดใหม่รอบ ๆ ชุมชน เป็นต้น การตกแต่งบ้านในลักษณะใหม่ อาชีพใหม่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของอาชีพในชุมชน เช่น อาชีพทำระหัดวิดน้ำไม่อาชีพทำเคียว ลับเคียว อาชีพการทำบายศรี อาชีพขายอุปกรณ์จับสัตว์น้ำประเภท เบ็ด อวน แห ตะข้อง สุ่ม เป็นต้น จากการศึกษายังพบอีกว่าความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้สร้างค่านิยมของคนในสังคมไทยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงทำให้เริ่มเกิดธุรกิจประเภทร้านกาแฟ ตกแต่งร้านเป็นแบบร้านค้าขายของที่ระลึกและของเก๋ารวมถึงบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay)

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2. เพื่อศึกษาบรรยายถึงมุมมองทางทัศนศิลป์และศิลปกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และรูปแบบของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำ จากการศึกษาข้อมูลหลักฐานร่องรอยทางวัตถุได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและวิถีในการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและมีความงดงาม สะท้อนคุณค่าทางศิลปกรรม ด้วยอัตลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของวิถีในการดำรงชีวิต โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักศาสนา การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนสะท้อนความศรัทธาพุทธศานานิกายหินยานและมหายาน เช่น พิธีกรรมการเช่นไหว้บรรพชน การตั้งศาลเจ้าเป็นการแสดงความเคารพต่อคุณความดีของเทพ การบูชาพระ เชียน พระโพธิสัตว์ สะท้อน การเข้าใจถึงสัจธรรมในชีวิตเรื่อง การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการเวียนว่าย ตาย เกิด การติดรูปถ่ายบรรพบุรุษในบ้านสะท้อนปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักศาสนา เช่น การกตัญญูตเวทิตาต่อบรรพบุรุษ

คุณค่าในลักษณะงานจิตรกรรมไทย การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนมีคุณค่าคล้ายคลึงกันกับงานจิตรกรรมไทยดังต่อไปนี้ เช่น คุณค่าในทางศิลปะที่แสดงออกด้วยลักษณะของสุนทรียภาพในสีบรรยากาศของชุมชน เรื่อง ความอบอุ่น ความสงบ คุณค่าในการศึกษาประเพณี และวัฒนธรรมที่แสดงออกด้วยลักษณะการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนโดยสะท้อนให้เห็นวิถีการดำรงชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีขนบธรรมเนียมแบบแผนที่สืบทอดมายาวนานแสดงถึงลักษณะประเพณีและวัฒนธรรม

ลักษณะของศิลปกรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาไทย การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนสะท้อนลักษณะของศิลปกรรมพื้นบ้าน หรือศิลปะท้องถิ่นของชาวบ้านและภูมิปัญญาไทย เช่น การอนุรักษ์พื้นฟูให้เห็นคุณค่าของการต่อเรือ ทำระหัด การทำบายศรี เครื่องดนตรีไทย การแขวนปลาตะเพียน ไซดักปลา เป็นต้น วัฒนธรรมพื้นบ้านคือวิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งได้ปฏิบัติในสังคมแบบชนบทแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชุมชนและท้องถิ่น ลักษณะความงามของช่างชาวบ้านที่เกิดจากความศรัทธา มีความประณีตบรรจง

สุนทรียศาสตร์ ความงาม การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนสะท้อนหลักสุนทรียศาสตร์อันประกอบไปด้วยความงามทางกาย (physical beauty) ได้แก่ ความงามของรูปทรงที่กำหนดด้วยเรื่องราวหรือเกิดจากการประสานกันของทัศนธาตุ (ชูด นิมเสมอ, 2538) เช่น รูปทรงของไซ ดักปลา ปลาตะเพียนสาน ยันต์แปดเหลี่ยม สิ่งห้อยคาบตา รูปยันต์จระเข้ และความงามทางใจ (Moral beauty) ได้แก่ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่แสดงออกในงานศิลปะชิ้นหนึ่ง ๆ เช่น การประดับภาพ ถ่ายของบรรพบุรุษรวมกันที่ฝ้าผนัง แสดงออกถึงอารมณ์ที่อยู่ในห้วงคำนึง ความโศกเศร้าหรือความประทับใจในอดีต

หลักทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนแสดงให้เห็นถึงหลักทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ เช่น ลักษณะทางทัศนธาตุที่สามารถมองเห็นได้จากสีและบรรยากาศที่มีลักษณะเป็นโทนใกล้เคียงกลมกลืนกันกับลักษณะสีไม้ในสถาปัตยกรรมและบรรยากาศของร้านค้า ลักษณะพื้นผิวของวัตถุที่มีร่องรอยความเก่าให้ความรู้สึกถึงความเร้นลับสะท้อนแนวเรื่องของความงามตามที่เคยมีมาในอดีต และลักษณะของความหลากหลายที่สามารถมองเห็นได้จากรูปภาพที่มีความหลากหลายทั้ง ขนาด รูปแบบ ลวดลายแต่สามารถอยู่รวมกันได้อย่างมีเอกภาพ เป็นต้น

รูปแบบ (style) ที่มีลักษณะเฉพาะ การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนมีรูปแบบ (style) ที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น ลักษณะที่สะท้อนความเชื่อจากการประดับด้วยหิ้งวัตถุมงคลยันต์ต่าง ๆ มีความหลากหลายทั้งรูปทรง ขนาด และลักษณะด้วยการประดับรูปภาพ พระ เขียน พระบรมฉายาลักษณ์ รูปบรรพบุรุษ นิยมลวดลายวิจิตรบรรจง มีการจัดเก็บประดับของในตู้โชว์ตกแต่งบ้านด้วยสิ่งของจำนวนมากชิ้นและหลายลักษณะ การตกแต่งมีความกลมกลืนกันกับสภาพบรรยากาศและสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมด้วยการจัดแสงสว่างไม่สว่างจ้า นิยมใช้สีแดง ทอง น้ำตาลมีลักษณะการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้ง ไทย จีน มอญ โดยแสดงออกด้วยลักษณะการประดับ ห้อย แขนววัตถุมงคลที่มีสีสันและความหลากหลาย อีกทั้งยังแสดงถึงคุณค่าทางเชื้อชาติและประวัติศาสตร์ด้วยการประดับ ธงชาติ สัญลักษณ์ ทางศาสนา และพระบรมฉายาลักษณ์ มีลักษณะของศิลปกรรมพื้นบ้านหรือศิลปะท้องถิ่นของชาวบ้านที่แสดงออกด้วยการติดประดับปลาตะเพียน ไซดักปลาที่สะท้อนหลักความพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อด้วยการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านจากวัสดุราคาถูกและวัสดุบางชนิดสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ มีการตกแต่งรูปสัตว์ที่ทำขึ้นจากหลอดกาแฟที่ใช้แล้ว ลักษณะที่สะท้อนอาชีพและวิถีชีวิตแสดงออกด้วยลักษณะของวิธีการดำรงชีพ ร้านค้า แสดงถึงอาชีพและวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น ร้านตัดผม ร้านขายอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ รวมทั้งการประดับต้นไม้มงคลระเบียงบ้าน ลักษณะการประยุกต์แสดง ออกด้วยลักษณะการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านไปตามความจำเป็น ไม่ยึดกับรูปแบบและลักษณะการใช้งานของสิ่งของมากเกินไป ลักษณะการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านที่สัมพันธ์กับระบบในธรรมชาติ ลักษณะความเป็นปัจเจกชนโดยทำตามความพึงพอใจของตนเอง นิยมแขวนโคมบายที่เคลื่อนไหวมีเสียงตามธรรมชาติรวมถึงการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านนิยมความร่มรื่น สงบ เป็นธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจด้วยการแสดงออกในลักษณะของการแต่งบ้านด้วยสิ่งของที่สัมพันธ์กับการค้าขายด้วย นางกวัก ไซดักปลา กระดังงม รวมถึงการตกแต่งบ้านให้มีลักษณะเป็นโฮมสเตย์ (Home Stay)

สรุปและอภิปรายผล

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยเรื่อง การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านของคนในชุมชนริมน้ำที่เกี่ยวข้องกับการสร้างที่พักอาศัย และสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนความต้องการทั้งทางด้านกายภาพด้านความสะดวกสบาย ปลอดภัยและความต้องการที่เป็นนามธรรมด้านจิตใจ ความมั่นคงทางอารมณ์

ความรู้สึก และจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ โดยออกแบบรูปลักษณะเฉพาะขึ้นทางวัตถุให้สัมพันธ์กับพฤติกรรมและเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมธรรมชาติมีการพัฒนาปรับ เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นอัตลักษณ์ที่สามารถสืบค้นร่องรอยหลักฐานทางความเชื่อ ทศนคติในการดำรง ชีวิตของผู้คนโดยเฉพาะชุมชนน้้าการศึกษาเป็นลักษณะวิจัยเชิงสำรวจ และสะท้อนความต้องการของชุมชนโดยตั้งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นบ้าน 3 หลังที่มีความต่างกันทั้งด้านเชื้อชาติ อาชีพ และลักษณะเด่นของการตกแต่งบ้านเพื่อใช้เป็นต้นแบบกับการ ศึกษาบ้านหลังอื่น เช่น หลังที่หนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีนมีอาชีพค้าขาย หลังที่สองเป็นคนเชื้อสายมอญที่มาตั้งถิ่นฐานในชุมชนตั้งแต่อดีตมีอาชีพตัดผมและทำบายศรี หลังที่สามผู้อาศัยมีอาชีพนายความและมีลักษณะเด่นในการแต่งบ้านในด้านความเชื่อเรื่องเครื่องราง วัตถุมงคลแบบไทยเป็นการศึกษาด้วยวิธีเก็บข้อมูลแบบสุ่มตัวอย่างและใช้เป็นฐานในการดำเนินงานขั้นต่อไปโดยใช้แบบสอบถามในลักษณะบันทึกการพูดคุยอย่างเป็นกันเองกับคนในชุมชนทำให้สามารถได้มูลในเชิงลึกแบบชุมชนมีส่วนร่วมซึ่งสะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและความต้องการของชุมชนได้เป็นอย่างดี การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงวิยวิธีเป็นหลักทั้งการใช่มุมมองที่ต่างกันทั้ง มุม มองคติขนิวิทยา มุมมองทางทัศนศิลป์ มุมมองทางศาสนาความเชื่อ มุมมองทางการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เพื่อให้ได้มุมมองที่ผสมผสานศาสตร์ในการมองปรากฏการณ์เดียวกันขึ้น ประกอบการวิจัยแบบชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้ได้ข้อมูลที่มีมิติหลาย ๆ ด้านรวมทั้งใช้การตรวจสอบข้อมูลเชิงแนวคิดทฤษฎีโดยใช้ทฤษฎีที่ต่างกันในการมองลักษณะและสถานการณ์หนึ่ง ๆ เป็นชุดมโนภาพ ในการอธิบายความจริงที่ต่างกัน เช่น ใช้ทฤษฎีศิลปกรรมพื้นบ้านหรือศิลปะชาวบ้านร่วมกับทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ ศาสตร์ในเรื่องฮวงจุ้ย หลักการออกแบบตกแต่งสมัยใหม่ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตก หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ร่วมกันในการอธิบายลักษณะ หรือปรากฏการณ์เดียวกัน การค้นคว้าหาเอกสารมาเปรียบเทียบการวิจัยในเรื่องคล้ายกัน ก็เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อสนับสนุนการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) ดังที่กล่าวมาข้างต้น การตกแต่งจัดสถานที่บ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อซึ่งเป็นการทำความเข้าใจวิถีชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงยุคปัจจุบันทั้งทางวัตถุและเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อความคิด ทศนคติ และค่านิยมในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น การเกิดสนามบิน นานาชาติ ในเขตพื้นที่ใกล้เคียง การเกิดสื่อออนไลน์ เคเบิลทีวีรอบ ๆ ชุมชน การก่อสร้างตึกอาคารพาณิชย์ ร้านสะดวกซื้อ ลักษณะความทันสมัยของเมืองใหญ่ เป็นต้น ลักษณะการจัดสถานที่และตกแต่งบ้านที่อยู่อาศัยได้ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและความจำเป็นทำให้เกิดการปรับสภาพของรูปแบบและอัตลักษณ์ แต่ยังคงไว้ซึ่งลักษณะทางนามธรรมอันมีคุณค่าของชุมชน เช่น การเคารพ ความศรัทธาในความดี ความเชื่อเรื่องบุญกรรม การระลึกถึงบรรพบุรุษ การเคารพในวิถีชีวิตและอาชีพ การเชื่อเรื่องโชค ลาง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้สืบทอดส่งผ่านจากคนแต่ละรุ่นในลักษณะวัฒนธรรมน้้าที่แสดงออกถึงความเรียบง่าย สมถะ มีความพอเพียง รักธรรมชาติ

จากผลการศึกษาวิจัย มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

สิ่งของ วัตถุ กับทศนคติ ความเชื่อ เป็นนัยยะของสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดการเข้าใจและทรงอำนาจรวมถึงเกิดขอบเขตที่ชัด แยกแยะให้เห็นอัตลักษณ์ที่ชัดของกลุ่มและพวกสัญลักษณ์จึงควรมีคุณสมบัติที่มีความลุ่มลึกแฝงไปด้วยความจริงที่ลึกซึ้งเหมาะสมสัมพันธ์กับคนวิถีชีวิตและสามารถสืบทอดต่อกันรุ่นต่อไปได้อย่างกว้างขวางในระยะเวลาที่ยาวนาน ดังที่ สาราณ ผลดี ได้กล่าวไว้ในบทความ ศิลปวัฒนธรรมว่า “สัญลักษณ์ช่วยจำกัดขอบเขตความคิดทางวัฒนธรรมสมาชิกของวัฒนธรรมต้องพึ่งพิงสัญลักษณ์และการแสดง ออกทางปัญญาของตนเมื่อจะต้องวางกรอบความคิด สัญลักษณ์ทำให้วัฒนธรรมมีความเป็นไปได้แพร่หลายอ่านได้ง่าย สัญลักษณ์เป็น “สายใยแห่งความมีนัย (web of significance) (สาราณ ผลดี, 10 มิถุนายน 2557)

จากการวิจัยพบว่า การติดกระจกแปดเหลี่ยมและสิ่งทาบกั้นหย่นตามบ้านของคนในชุมชน จะมีการติดไว้หากบ้านและห้องอยู่ในจุดที่เรียกว่า ทางสามแพร่ง (ทางผีผ่าน เคลื่อนศพไปวัด) หรือทางลงสะพาน ผู้วิจัยพบว่า กระจกแปดเหลี่ยมจะปรากฏอยู่ตามบ้านของคนในชุมชนมากที่สุด ถ้าเปรียบเทียบกับบัวตมวงกลมหรือเครื่องรางประเภทอื่น ๆ การติดกระจกแปดเหลี่ยมจึงน่าจะเป็นลักษณะของความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กันของกลุ่มคน เป็นตัวแทนและเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกด้านความรู้สึกของคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนหลายบ้านพบว่าความรู้สึกถึงภัยอันตรายจากสิ่งที่ไม่มองเห็น รวมทั้งความเชื่อเรื่องโชคลางมีความหมายและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเชื่อของคนในชุมชน ชนริมน้ำอย่างมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าความเชื่อและความรู้สึกดังกล่าวได้อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานแล้วดังที่ เสถียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ประเพณีเนื่องในการสร้างบ้านปลูกเรือนว่า “ประตูปั้นของสำคัญศัตรูจะเข้ามาที่ทางนั้นต้องป้องกันให้แข็งแรง นี้กล่าวเฉพาะศัตรูธรรมดาซึ่งมองเห็น ความหวาดสะดุ้งหวาดกลัวต่อภัยที่ไม่มองเห็นตัวมีอยู่ทุกที่ ทุกหวัระแห่งก็มีอยู่ทางเดียวคือหาทางแก้ด้วยวิธีในทำนองเดียวกัน คือ หาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเครื่องป้องกันประจำไว้ตรงประ ตูทางเข้า เช่นหาเลขยันต์มาปิด มาแขวนไว้ ถ้าเป็นเงินก็มักใช้รูปสิงโต ชาวจีนใช้รูปสิงห์คาบกั้นหย่นพร้อมกับรูปยันต์แปดเหลี่ยม ป้ายช่วยเอาไว้ตรงปากทางที่เล็งประตูบ้าน เป็นการป้องกันหรือแก้เสนียดจัญไรลงแห่งที่ใช้กระจกมาแขวนไว้บานหนึ่ง เพื่อผีหรือสิ่งชั่วร้ายเห็นเป็นแววบางแวววาก็ไม่กล้าเข้ามา” (เสฐียรโกเศศ, 10 มิถุนายน 2558) ความเชื่อในเรื่องสิ่งลึกลับและการนับถือโชคลางจึงเป็นลักษณะที่เป็นนามธรรมที่แสดงออกด้วยการตกแต่งบ้านของคนในชุมชน

จากการวิจัยพบว่าชาวมอญจะไม่นิยมนำตุ๊กตามาไว้ในบ้าน เพราะมีความเชื่อเรื่องวิญญาณ ลักษณะทางความเชื่อที่กล่าวมาได้จากการศึกษาบ้านคุณยายยิ่ง ผลงาม อายุ 87 ปี (ปัจจุบันปี พ.ศ. 2558 หลังการวิจัยคุณยายยิ่ง ผลงามได้เสียชีวิตลงด้วยโรคชรา) อยู่บ้านเลขที่ 252/1 ชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม (ตลาดเก่าหัวตะเข้) ซึ่งเป็นชาวมอญที่อาศัยอยู่ที่ตลาดเก่ามานาน มีอาชีพ ทำบายศรีสำหรับประกอบพิธีกรรมที่มีผู้คนมาว่าจ้าง ลักษณะการตกแต่งบ้านจะสามารถเห็นการประดับประดาด้วยบายศรีขนาดใหญ่ อีกทั้งบ้านหลังนี้เคยเป็นร้านตัดผมมาก่อนทำให้มีอุปกรณ์ของร้านตัดผม เช่น เก้าอี้นั่งตัดผม กระจก รูปภาพประดับตามฝาผนัง ที่มีขนาดใหญ่เล็ก เรียงรายทั้งภาพสี ขาวดำ และเมื่อสำรวจดูรอบ ๆ บ้านก็ไม่ปรากฏการนำตุ๊กตาทุกชนิดมาประดับตกแต่งบ้าน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าความเชื่อของคนมอญเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับบทความหนึ่งในวิทยานิพนธ์ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร หัวข้อโลกทัศน์ของชาวไทยเชื้อสายมอญที่ปรากฏในพิธีกรรมงานบวช ของนายพพระ โชติภิญโญกุล ที่กล่าวไว้ว่า “ชาวมอญนครุมนั้นเชื่อว่า ตุ๊กตาเป็นสิ่งหนึ่งเสมือนร่างคน เป็นสิ่งที่อยู่อาศัยของผีร้ายหรือผีไม่ดี ในอดีตคนมอญนครุมนั้นจะเคร่งครัดมากจะไม่ให้มีการนำตุ๊กตาเข้าบ้านโดยเด็ดขาด แต่ปัจจุบันมีการแอบนำเข้ามาเพราะเด็กรุ่นใหม่ไปเรียนหนังสือในตัวเมืองและรูปลักษณ์ของตุ๊กตาที่สวยงามจึงมีการฝ่าฝืนหรือมีการเข้าใจผิดถึงคำจำกัดความว่า ตุ๊กตาที่ห้าม มีลักษณะอย่างไร เช่น ตุ๊กตาที่ห้ามคือตุ๊กตาผ้าหรือตุ๊กตากระดาษเพียงเท่านั้น แต่ทว่าความจริงแล้ว คนมอญที่นี่หมายรวมถึงตุ๊กตาทุกชนิดไม่ว่าจะทำจากวัสดุใดก็ตาม ตุ๊กตาที่ทำจากปูนปั้น ตุ๊กตาที่เป็นตุ๊กตาตุ่นญี่ปุ่นต่าง ๆ อย่างใดราเอม่อน คิดตุ๊กที่อยู่ในข้อห้ามเช่นเดียวกัน” จากกรณีอภิปรายผลที่กล่าวมาข้างต้นเป็นตัวอย่งของการศึกษาหาความสัมพันธ์กันของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำกับการแสดงออกด้วยศิลปะการตกแต่งและจัดสถานที่ซึ่งได้สอดคล้องกับการวิจัยเรื่องตำนาน พิธีกรรม และสถาปัตยกรรมของ ศุภกิจ แยมศรวล อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวรที่พบว่า การศึกษามุมมองทางคติชนวิทยาสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์และพัฒนาระหว่างมนุษย์และงานสถาปัตยกรรมได้

มุมมองทางทัศนศิลป์และศิลปกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์รูปแบบของวิถีชีวิตและความเชื่อ การตีความทางสัญลักษณ์ด้วยทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ซึ่งเป็นอีกศาสตร์หนึ่งในสาขาทัศนศิลป์ที่จะนำมาใช้อธิบายความเข้าใจพื้นฐานในด้านกายภาพและการมองเห็นของวัตถุ สิ่งของที่วางร่วมกันที่แสดงการเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบไม่ว่าผู้จัดวางหรือตกแต่งจะจงใจหรือไม่ เช่น การวางหิ้งบูชาพระ ในการจัดวางที่มีลักษณะ 3 เหลี่ยม มีพระพุทธรูปอยู่ตรงกลางประกอบด้วยดอกไม้บูชาในตำแหน่ง ซ้าย ขวา 2 ข้างเท่ากันและจัดวางบนพื้นที่สูง แสดงถึงอัตลักษณ์และรูปแบบของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการให้ความหมายและความรู้สึกตามทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์เรื่องความสมดุลแบบ 2 ข้างเท่ากัน หรือคล้ายกันในลักษณะสงบนิ่งมั่นคง (เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ, 2542)

สี่ กับมุมมองทางแนวคิดทฤษฎี จากการวิจัยพบว่าการจัดวางศาลเจ้าที่ของชาวไทยเชื้อสายจีนมีลักษณะการจัดวางบนพื้นบ้านมีลักษณะเป็นไม้มีโหนดสี่เหลี่ยมให้ความรู้สึกกลับมีอำนาจ แสดงถึงอัตลักษณ์และรูปแบบของวิถีชีวิตและความเชื่อตามหลักทฤษฎีสี่ มุมมองทางทัศนศิลป์ยังสามารถผสมผสานการอธิบายปรากฏการณ์เรื่องสี่ตามบริบททางความเชื่อของชาวจีน ทั้งนี้เนื่องจากการกล่าวถึงเจ้าที่บ้าน (ตั้งจูเอี้ย) ซึ่งมักเป็นรูปแบบของศาลเจ้าเล็ก ๆ วางติดกับพื้นดินหรือพื้นบ้านรับอำนาจ และอิทธิฤทธิ์มาจากสวรรค์โดยตรง มีหน้าที่ทำตามคำสั่งจากสวาทืออย่างเคร่งครัด ศาลเจ้าที่จีนถือว่าอัตรานั้นเป็นธาตุไฟเสมอ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่เคร่งครัดในเรื่องวิธีนี้จึงมักเลือกศาลเจ้าที่ทำด้วยเรือนไม้ทั้งหลังและมักเน้นสีไปทีโหนดสี่เหลี่ยมเพราะธาตุไฟ ล้วนอดหนุนธาตุไฟ เชื่อว่าจะทำให้พลังของ เจ้าที่มีแลกเปลี่ยนและอนุภาพยิ่งขึ้น สีในยันต์แปดเหลี่ยมให้ความหมายสัมพันธ์กับทิศและตำแหน่งการวาง ดังที่ อำนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์ ผู้เขียนหนังสือเรื่องฮวงจุ้ยสี่ มงคลแห่งชีวิตได้กล่าวไว้ว่า “ลักษณะปฏิสัมพันธ์ของสี่กับร่างกายในยันต์แปดทิศถึงการไหลเวียนของพลังในร่างกายสัมพันธ์กับเบญจธาตุและสี ในยันต์แปดทิศ (ปาก้ว) สัมพันธ์กับความเชื่อพลังจักรวาล รวมถึงพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับธาตุดิน น้ำ ไฟ ไม้ โลหะธาตุกาล ทิศ และร่างกายมนุษย์ จึงมีความหมายของสี และการให้คุณค่าที่แตกต่างกัน” (อำนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์, 2540, น. 43)

การวิจัยที่ศึกษาถึงมุมมองทางทัศนศิลป์และศิลปกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และรูปแบบของวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมแม่น้ำเป็นการอธิบายถึงลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น 2 ลักษณะ ซึ่งได้แก่ การตีความทางสัญลักษณ์ด้วยทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ มุมมองทางศิลปกรรมและการนำนิยามแฝงของวัตถุสิ่งของตามความเชื่อและบริบททางวัฒนธรรมมาร่วมอธิบายถึงอัตลักษณ์และลักษณะเฉพาะของตกแต่งบ้านและจัดสถานที่ของคนในชุมชน ซึ่งการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ได้สอดคล้องกับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมของ สุรพล แสนคำ ที่พบว่ามุมมองทางศิลปกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนทั้งด้านรูปแบบการจัดวางองค์ประกอบแสงเงา และด้านนามธรรมของความสงบ ความลึก ลับมีชีวิตของชุมชนริมน้ำ

ข้อเสนอแนะ

การสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้คนในชุมชนทำให้ทราบถึงเรื่องเล่า ซึ่งเป็นมุมมองทางคติชนวิทยาสามารถศึกษาร่วมกับการเรียนรู้อดีตจากหลักฐานร่องรอย เช่น ข้อมูลเรื่องการเอียงของคาน ชื่อ โครงสร้างใต้หลังคาที่เกิดอุบัติเหตุจากเรือดูตเลน ทำให้กรณีศึกษาการตกแต่งและจัดสถานที่ที่มีการวิเคราะห์ร่วมกับลักษณะของสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของอาคารตลาดเก่าหัวตะเข้ อาจต้องปรับเปลี่ยนมุมมองการศึกษาครั้งต่อไป การศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชนและความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในอนาคตต้องคำนึงถึงผลของการวิจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของชุมชน เช่น ชุมชนมีความต้องการด้านความปลอดภัย แข็งแรง ปราศจากภัยทั้งจากสภาพธรรมชาติ

สัตว์ร้ายและพฤติกรรมมนุษย์มีสาธารณูปโภค การสัญจรและสิ่งแวดล้อมที่ตีรวมไปถึงความความปลอดภัยมั่นคงทางด้านจิตวิญญาณ อารมณ์และความรู้สึกสามารถอยู่ร่วมกันได้ในลักษณะครอบครัว เช่น มีจำนวนสมาชิก ความแตก ต่างของวัย รวมถึงสะท้อนความผูกพันของคนในครอบครัวมีความแน่วแน่และมั่นคงในวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง อีกทั้งยังมีเสรีภาพในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธาในหลักศาสนา การศึกษาและวิจัยแบบชุมชนมีส่วนร่วมได้ก่อให้เกิดความเข้าใจต่อชุมชนทั้งด้านวิถีชีวิตทัศนคติ ความเชื่อ เกิดข้อคิดความรู้ มุมมอง การเห็นคุณค่า ในอัตลักษณ์ที่แสดงออกด้วยลักษณะการตกแต่งบ้านจัดสถานที่ของคนในชุมชน เช่น วิธีการจัดวาง ติดตั้ง รูปสัญลักษณ์ สี และร่องรอย ในสิ่งของ วัตถุ เครื่องรางที่มีความหลากหลายในด้านทฤษฎี ความหมายที่มีความซับซ้อนในบริบททางความเชื่อและวัฒนธรรม การนำลักษณะดังกล่าวไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาค้นคว้าต่อไปเป็นอย่างยิ่ง และผู้วิจัยหวังว่าผลของการศึกษาเรื่อง การจัดสถานที่และตกแต่งบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในชุมชนริมน้ำตลาดเก่าหัวตะเข้จะเป็นโยชน์แก่ผู้ที่สนใจและสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการศึกษาในเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

- ชลุด นิมเสมอ. (2538). **องค์ประกอบของศิลปะ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชิตชยางค์ ยมาภัย และพญ คูศรีพิทักษ์ . (2557). **PAR ถนัด เพื่อ พัฒนา**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษา และ วัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. (2542). **องค์ประกอบศิลป์ 1**. กรุงเทพฯ: หจก.สามลดา.
- พรพรรณ จันทโรรานนท์. (2540). **ฮก ลก ชิว**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เสถียรโกเศศ. (10 มิถุนายน 2558). **ปลุกเรื่อน**. [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก sathirakosesnagapradipa.org/index.php?option=com.
- สำราญ ผลดี. (10 มิถุนายน 2557). **ศิลปวัฒนธรรม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก www.thonburi-u.ac.th/ce/artandculture.doc
- อำนาจชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์. (2540). **ฮวงจุ้ยสี่ มงคลแห่งชีวิต**. กรุงเทพฯ: สร้อยทอง.
- Manager Online. (10 มิถุนายน 2557). **เครื่องราง**. [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=9540000052260>
- กระปุก.คอม. (10 มิถุนายน 2557). **ระเบียง**. [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก www.kapook.com
- Thaiza. (10 มิถุนายน 2557). **เพดาน คน ชื้อ**. [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก <http://horoscope.thaiza.com>
- DooQo.com. (10 มิถุนายน 2557). **ผลงานจิตรกรรมสีน้ำของ สุรพล แสนคำ สร้างสรรค์ในปี พ.ศ. 2534**. [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก http://dooqo.com/dooqo_page.php?SUB_ID=3951